

Điểm tương đồng giữa giá trị của Phật giáo Hòa Hảo với hệ giá trị con người Việt Nam hiện nay

Nguyễn Thị Quế Hương*, Trần Anh Châu**, Võ Thị Ngọc Oanh***

Nhận ngày 30 tháng 7 năm 2025. Chấp nhận đăng ngày 25 tháng 10 năm 2025.

Tóm tắt: Phật giáo Hòa Hảo là một trong những tôn giáo nội sinh ra đời trên mảnh đất Nam Bộ, Việt Nam vào giữa thế kỷ XIX, đầu thế kỷ XX. Từ khi ra đời cho đến nay, Phật giáo Hòa Hảo luôn đồng hành cùng dân tộc, có nhiều đóng góp cho xã hội, có ảnh hưởng đến đời sống xã hội, trong đó phải kể đến các giá trị đạo đức, góp phần điều chỉnh hành vi, nâng cao nhận thức của con người. Nhằm đánh giá, nhìn nhận những giá trị của Phật giáo Hòa Hảo để có cái nhìn đối sánh với hệ giá trị con người Việt Nam hiện nay, bài viết¹ phân tích một số giá trị của Phật giáo Hòa Hảo với cốt lõi là “tứ trọng ân”, “hiếu nghĩa”, nhân từ,...; xem xét những điểm tương đồng với chuẩn mực con người Việt Nam thời kỳ Đổi mới. Từ đó, bài viết đưa ra những gợi mở cho việc phát huy giá trị của Phật giáo Hòa Hảo trong phát triển xã hội hiện nay.

Từ khóa: Phật giáo Hòa Hảo, giá trị, giá trị con người, Việt Nam.

Phân loại ngành: Triết học

Abstract: Hòa Hảo Buddhism is an indigenous religion that originated in the Mekong Delta of Vietnam in the late 19th and early 20th centuries. Since its establishment, Hòa Hảo Buddhism has consistently accompanied the nation, making significant contributions to society and exerting a profound influence on social activities, particularly through its ethical values that contribute to regulating the behavior and raise awareness of the people. To assess and interpret the values of Hòa Hảo Buddhism in relation to the current value system of Vietnamese persons, this article examines a number of its core principles, notably the “Four Great Gratuities”, “filial piety”, and benevolence, and explores their convergences with the moral standards of Vietnamese people in the era of *Đổi mới* (Renovation). On that basis, the paper offers some suggestions for further promoting the values of Hòa Hảo Buddhism in the current process of social development.

Keywords: Hòa Hảo Buddhism, values, values of persons, Vietnam.

Subject classification: Philosophy

1. Mở đầu

Phật giáo Hòa Hảo (PGHH) là một trong những tôn giáo nội sinh ra đời trên mảnh đất Nam Bộ vào giữa thế kỷ XIX, đầu thế kỷ XX. Phật giáo Hòa Hảo do Đức Huỳnh Phú Sổ (Giáo chủ) khai sáng vào ngày 18/5 năm Kỷ Mão (nhằm ngày 04/7/1939) tại làng Hòa Hảo, quận Tân Châu, tỉnh Châu Đốc, nay là xã Phú Tân, tỉnh An Giang (gồm thị trấn Phú Mỹ và các xã Tân Hòa, Tân Trung, Phú Hưng cũ). Gần 90 năm hình thành và phát triển, PGHH đã phổ truyền giáo pháp “học Phật, tu nhân” với hàng triệu tín đồ cũng như người dân ở trong và ngoài nước. Hầu hết các tín đồ của PGHH đều là người dân lao động,

*, ** Viện Dân tộc học và Tôn giáo học. Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam.

Email: quehuongtg@gmail.com

*** Nhà xuất bản và Tạp chí Khoa học xã hội. Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam.

¹ Bài viết là một phần sản phẩm của đề tài cấp Bộ (2025-2026) về “Phật giáo Hòa Hảo ở Việt Nam hiện nay” do TS. Nguyễn Thị Quế Hương làm chủ nhiệm, Viện Dân tộc học và Tôn giáo học chủ trì.

người nghèo trong vùng An Giang và một số tỉnh, thành lân cận. Do đó, Đức Huỳnh Phú Sổ đã chắt lọc, kế thừa những nền tảng cơ bản từ giáo lý của Phật giáo là chính, kết hợp với Nho giáo hay phong tục tín ngưỡng bản địa để tạo thành giáo lý, giáo luật cho PGHH qua văn thơ. Nhờ đó, tín đồ có thể dễ dàng đọc hiểu, ghi nhớ và thực hành. Điều này thể hiện, việc hiện thực hóa giáo lý, giáo luật, đạo đức của PGHH vào cuộc sống hằng ngày là để họ tự tu tâm dưỡng tính, điều chỉnh hành vi trong cuộc sống.

Nghiên cứu về giá trị các tôn giáo, trong đó có PGHH, cần kể đến hai công trình như *Phát huy giá trị của tôn giáo nhằm xây dựng và nâng cao đạo đức, lối sống con người Việt Nam hiện nay*, và *Hoạt động tín ngưỡng, tôn giáo trong gia đình Việt Nam hiện nay*, do Nguyễn Quốc Tuấn chủ nhiệm, Viện Nghiên cứu Tôn giáo (nay là Viện Dân tộc học và Tôn giáo học) chủ trì, đã đánh giá và phân tích các giá trị tôn giáo cơ bản của một số tôn giáo, trong đó có PGHH. Từ đó, nêu ra các điều kiện và chủ thể nhằm phát huy các giá trị tôn giáo trong việc xây dựng, nâng cao đạo đức, lối sống của con người Việt Nam hiện nay (Viện Nghiên cứu Tôn giáo, 2015: 7; Viện Nghiên cứu Tôn giáo, 2019). Tuy nhiên, cả hai đề tài chỉ tìm hiểu sơ lược về giá trị, về gia đình của PGHH, chưa phân tích sâu các giá trị đó có ảnh hưởng như thế nào đến đời sống xã hội.

Bước vào thời kỳ Đổi mới, việc xây dựng hệ giá trị con người theo Nghị quyết của Đảng được triển khai từ Đại hội lần thứ VI (1986) như: “Việc xây dựng nếp sống mới, *con người mới* có tầm quan trọng đặc biệt trong xã hội ta” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2006: 448). Tiếp đến năm 1991, trong *Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội* của Đảng có đề cập và năm 1996, lần đầu tiên Đảng đã đề ra nhiệm vụ hình thành hệ giá trị và chuẩn mực con người mới với chủ trương “phát huy người tốt, việc tốt. *Hình thành hệ giá trị và chuẩn mực xã hội mới* phù hợp với truyền thống, bản sắc dân tộc và yêu cầu của thời đại” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2006: 393). Văn kiện Đại hội Đảng lần thứ XIII khẳng định: “xác định và triển khai xây dựng hệ giá trị quốc gia, hệ giá trị văn hóa và chuẩn mực con người gắn với giữ gìn, phát triển hệ giá trị gia đình Việt Nam trong thời kỳ mới... xây dựng con người Việt Nam thời đại mới, gắn kết chặt chẽ, hài hòa giữa giá trị truyền thống và giá trị hiện đại” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2021: 143). Nhằm hiện thực hóa Nghị quyết Đại hội XIII, năm 2022, Đảng ta định hướng nhiệm vụ trọng tâm thứ hai trong sáu nhiệm vụ trọng tâm, rằng: “Xây dựng con người Việt Nam thời kỳ đổi mới, phát triển, hội nhập với những giá trị chuẩn mực phù hợp, gắn với giữ gìn, phát huy giá trị gia đình Việt Nam, hệ giá trị văn hóa, giá trị của quốc gia - dân tộc; kết hợp nhuần nhuyễn những giá trị truyền thống với giá trị thời đại: *Yêu nước, đoàn kết, tự cường, nghĩa tình, trung thực, trách nhiệm, kỷ cương, sáng tạo*. Những giá trị ấy được nuôi dưỡng bởi văn hóa gia đình Việt Nam với các giá trị cốt lõi: *Ám no, hạnh phúc, tiến bộ, văn minh*; được bồi đắp, phát triển bởi nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc với hệ giá trị: Dân tộc, dân chủ, nhân văn, khoa học; trên nền tảng của hệ giá trị quốc gia và cũng là mục tiêu phấn đấu cao cả của dân tộc ta: *Hòa bình, thống nhất, độc lập, dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh, hạnh phúc*” (Lan Hương, 2022). Như vậy, chuẩn mực con người phải gắn liền với giá trị gia đình được bồi đắp và phát triển trên nền tảng hệ giá trị dân tộc, quốc gia. Do đó, phân tích về hệ giá trị tạo nên chuẩn mực con người phải được nhìn trong tổng thể các giá trị gia đình, giá trị văn hóa và giá trị quốc gia theo trục nhà - làng - nước.

2. Phương pháp nghiên cứu

Với cách tiếp cận Tôn giáo học và Nhân học tôn giáo, bài viết tổng hợp, phân tích hệ thống giáo lý, giáo luật, hệ tư tưởng của tôn giáo, tổ chức tôn giáo, các hoạt động tôn giáo

của PGHH ở Nam Bộ. Từ đó, nhận định, đánh giá lại các giá trị của PGHH trong các công trình đi trước, kết hợp với phương pháp quan sát tại các điểm khảo sát thực tế trong cộng đồng Hòa Hảo ở 3 tỉnh An Giang, Đồng Tháp và Tp. Hồ Chí Minh năm 2024-2025. Với hai cách tiếp cận này, đem lại những thông tin đa chiều về các chủ thể thực hành tôn giáo và tạo cho người nghiên cứu có thể đi sâu tìm hiểu những nguyên nhân bên trong của chủ thể thực hành tôn giáo, cũng như giúp người nghiên cứu có thể tận mắt chứng kiến, tham dự các thực hành tôn giáo trong đời sống xã hội đương đại, từ đó đối sánh với các thực hành trong quá khứ với hiện tại. Bên cạnh đó, bài viết cũng sử dụng các phương pháp liên ngành như: phương pháp sử học, thống kê so sánh, chỉ ra những giá trị PGHH có những điểm tương đồng, phù hợp với công cuộc xây dựng chuẩn mực con người cũng như những giá trị cốt lõi của gia đình Việt Nam hiện nay, hướng đến phát huy giá trị của PGHH trong phát triển xã hội thời kỳ Đổi mới.

3. Một số giá trị cơ bản của Phật giáo Hòa Hảo

Xác định *giá trị của tôn giáo*, bao gồm các giá trị: *giá trị chân lý, giá trị luân lý và đạo đức, giá trị thẩm mỹ, giá trị ý thức hệ, giá trị nhân từ và giá trị truyền thống của thực thể tôn giáo* (Viện Nghiên cứu Tôn giáo, 2015: 35-48), và tôn giáo nào cũng có các giá trị đó, trong đó, giá trị luân lý và đạo đức và giá trị nhân từ là hai giá trị có ảnh hưởng nhiều hơn, sát thực hơn trong việc xây dựng chuẩn mực con người Việt Nam hướng đến xây dựng giá trị gia đình, giá trị quốc gia. Bởi, *giá trị luân lý và đạo đức* là giá trị mang tính tập thể trong định hướng các nguyên lý sống, chuẩn mực sống và phong cách sống (lối sống); còn *giá trị nhân từ* là giá trị khuyến khích lòng hướng thiện, lòng thương người của các tôn giáo. Do vậy, trong bài viết này chúng tôi sẽ phân tích hai giá trị gồm: *giá trị luân lý và đạo đức* và *giá trị nhân từ* của PGHH để chỉ ra những điểm tương đồng với hệ giá trị con người Việt Nam, từ đó, hoàn thiện hơn chuẩn mực giá trị con người Việt Nam hiện nay.

Một là, *giá trị luân lý, đạo đức* của PGHH được thể hiện qua giáo lý, giáo luật, kinh sách mà tiêu biểu là *học Phật - tu nhân*, theo đó, muốn học Phật thì phải tu nhân. Phật giáo Hòa Hảo do Đức Huỳnh Phú Sổ sáng lập, dựa trên nền tảng của Phật giáo và kết thừa tinh hoa của Bửu Sơn Kỳ Hương (do Phật thầy Tây An - Đoàn Minh Huyền sáng lập) và Tứ Ân Hiếu Nghĩa (do đức Bồn sư Ngô Lợi/Viện sáng lập). Do đó, giáo lý cơ bản giống nhau, và giữa Bửu Sơn Kỳ Hương, Tứ Ân Hiếu Nghĩa, Phật giáo Hòa Hảo có sự tiếp nối, liên kết, xuyên suốt nền tảng giáo lý “học Phật và tu nhân” hay “tu nhân - học Phật” của người tu tại gia mà Đức Phật thầy Tây An Đoàn Minh Huyền là người đã đề ra, cũng như lấy tứ ân (Ân Tổ tiên cha mẹ, Ân Đất nước, Ân Tam bảo, Ân Đồng bào và Nhơn/nhân loại) để báo đền.

Theo Phật thầy, *học Phật* là phải thực hiện được ba điều: “*Giới*: là những sợi dây buộc ta vào chánh đạo, không cho ta phạm vào những lầm - lỗi xấu - xa và để ta đừng làm những điều tàn - ác vô - minh nữa. *Định*: suy - nghĩ đến những lạc thú ở đời, cho có đều là mong-mảnh, giả - ảo; diệt trừ ham muốn và nghĩ đến cuộc đời vô - thường, tập trung tư tưởng để quan - sát lý đạo, tìm hiểu chánh chân. *Tuệ*: hiểu thấu lý vô thường và sự khổ của con người, không bao giờ bị vô - thường và sự khổ - não chi phối mình nữa, nên bao nhiêu sự đau khổ đều được diệt trừ, thấy được Phật tánh (bản lai diện mục)” (Dật sĩ & Nguyễn Văn Hầu, 1972: 76).

Sám giảng của Đức Huỳnh Phú Sổ cho biết, tính căn cốt của PGHH là *học Phật và tu nhân*. Trong đó, học Phật được tập trung vào 3 pháp môn: Ác pháp, Chân pháp và Thiện pháp, theo đó, chỉ khi nào có Chân pháp, hiểu được Tứ diệu đế, Thập nhị nhân duyên thì mới diệt trừ Ác pháp, đồng thời, phải tu theo Bát Chánh đạo chịu Bát nhẫn thì mới có Thiện pháp để thoát khỏi vòng luân và hướng đến giải thoát (Nguyễn Phước Tài, 2013: 81). Học

Phật gồm cả tu phước/phúc và tu huệ, vì “tu phước là tạo tác phước điền. Người tu Phật cần phải đem hết khả năng của mình mà làm tất cả những việc lành, việc phải” (Nguyễn Văn Hầu, 2017: 93), và “tu huệ, tức phải trau dồi trí huệ cho tỉnh minh, vệt sáng màn vô minh che mờ căn trí, có thể khiến ta mãi mãi lặn lội trong bể trần thống khổ. Mà muốn cho trí huệ thông minh, đắc thành đạo quả, Đức Giáo chủ dạy phải tu Thiên và tu Tịnh” (Nguyễn Văn Hầu, 2017: 93-94).

Còn “tứ ân” hay “tứ đại trong ân” thể hiện cho việc *tu nhân*, nói về bốn ân lớn mà mỗi con người trong cộng đồng các tôn giáo này đều phải trả: ân tổ tiên, cha mẹ; ân đất nước; ân tam bảo và ân đồng bào. Tứ Ân được Đoàn Minh Huyền coi là nội dung cốt lõi của đạo làm người, là tông môn: “Kính Trời, kính Đất, Thần minh/ Tông môn phụng sự giữ toàn Tứ ân” (Nguyễn Văn Hầu biên khảo, phiên âm, chú thích, 1973: 109).

Với *tu nhân*, các tôn giáo thuộc nhánh này đều dựa trên nền tảng của Bửu Sơn Kỳ Hương, đề ra, theo đó, *Tứ Ân* được hiểu như sau: (1). *Ân của tổ tiên*: đó là chúng ta phải biết ơn cha mẹ đã sinh ta ra trong cõi đời, dạy dỗ, nuôi nấng, nên nếu muốn đền ơn cha mẹ, hãy thực hiện lúc cha mẹ còn đang sống là chính. Khi cha mẹ quá vãng, hãy tu cầu cho linh hồn được siêu thăng nơi miền Phật cảnh, thoát đạo trầm luân. Còn đền ơn tổ tiên, đừng làm điều gì tội tệ, điểm nhục tông môn, nếu tổ tiên có làm điều gì sai lầm, gieo họa đau thương lại cho con cháu, ta phải quyết chí tu cầu và hy sinh đời ta làm điều đạo nghĩa, rửa nhục tổ đường; (2). *Ân của đất nước*: sinh ra, ta phải nhờ tổ tiên cha mẹ, sống ta phải nhờ đất nước quê hương. Hãy yêu nước và bảo vệ quê hương, tùy sức, nỗ lực hy sinh cho xứ sở này. Đó là ta đền ơn cho đất nước vậy; (3). *Ân của Tam bảo*: Tam Bảo là gì? Tức là: Phật, Pháp, Tăng. Về phương diện tinh thần, con người cần nhớ đến sự giúp đỡ của Phật, Pháp, Tăng khai mở trí óc cho sáng suốt. Phật là đáng toàn thiện, toàn mỹ, bác ái vô cùng, quyết cứu vớt sanh linh ra khỏi vòng trầm luân khổ hải. Nên bốn phận chúng ta phải noi theo chí đức của tiền nhân hầu làm sao cho trí tuệ mình mãi được đi đến con đường giải thoát, dẫn dắt giùm những kẻ sa cơ, và nhất là phải tiếp tục khai thông nền Đạo đức, tinh thần từ bi bác ái được gieo rải khắp nơi nơi; (4). *Ân của đồng bào nhân loại*: đồng bào là cùng chung một chủng tộc, cùng một nòi giống roi truyền, cùng có những trang lịch sử vẻ vang oanh liệt, cùng tương trợ lẫn nhau trong cơn nguy biến, cùng chung phận sự đào tạo một tương lai rực rỡ cho bước tiền đồ của giang san đất nước. Vì thế ta cần phải báo đáp công ơn đồng bào nhân loại (Ban Trị sự Trung ương Giáo hội Phật giáo Hòa Hảo, 2024: 173-180).

Do đó, giá trị luân lý, đạo đức của PGHH đã thể hiện được tinh thần tu tâm, dưỡng tính theo giáo lý tứ ân, hướng đến từ bi, trí tuệ, thương yêu con người, cộng đồng và đất nước. Trách nhiệm với bản thân, gia đình và xã hội, hướng đến cuộc sống tốt đẹp cả đạo và đời.

Đặc biệt, với đạo lý, uống nước nhớ nguồn, PGHH hướng đến chữ Hiếu, hay nói cách khác là *việc hiếu* qua tục thờ cúng tổ tiên của cả bên chồng và bên vợ làm trọng tâm trong đời sống tôn giáo. Tại các sơ sở thờ tự của PGHH đều có ban thờ *cửu huyền thất tổ*, để nhắc nhở con cháu phải nhớ đến cội nguồn, đến công ơn dưỡng dục của tổ tiên, ông bà, cha mẹ. Trên tinh thần Tứ ân (gốc của Phật giáo) cùng với giáo lý Nho giáo (nhân, lễ, nghĩa, trí, tín hay trung, hiếu tiết, nghĩa) đã giảng dạy đạo lý làm người cho cộng đồng người dân mà các tôn giáo Bửu Sơn Kỳ Hương, Tứ Ân Hiếu Nghĩa, và Phật giáo Hòa Hảo đều coi là nền tảng giáo lý. Điều đó đã tạo lên một nét văn hóa đặc trưng riêng của vùng Nam Bộ gọi là *tôn giáo nội sinh*, mà “dòng tôn giáo này, tạo thành chất keo dính cho sự tổng hợp những nguồn tư tưởng khác nhau, chính là đạo lý làm người truyền thống của người Việt... là dòng tôn giáo đạo lý Nam Bộ” (Đặng Thế Đại, 2018: 134).

Hai là, giá trị nhân từ của PGHH được thể hiện qua giáo lý, giáo luật với việc khuyên răn tín đồ làm việc thiện, đề cao giá trị đạo đức, hướng tới Chân - Thiện - Mỹ, coi đó là trách

nhiệm, nghĩa vụ thiêng liêng của người có đạo. Đây chính là yếu tố hấp dẫn con người hướng tới tôn giáo. Tính thiêng liêng và tính thế tục hòa trộn trong niềm tin tôn giáo, tạo nên sức sống lâu bền của tôn giáo trong xã hội loài người. Đồng thời, tinh thần tương thân, tương ái, thương người, hỗ trợ, giúp đỡ lẫn nhau trong cộng đồng, sống có tình có nghĩa, chan hòa, tương trợ lẫn nhau, trợ giúp người khác, làm lành lánh dữ... cũng tạo ra nếp sống, lối sống cho mỗi tín đồ PGHH.

Trong *Sấm giảng* có nói về *Thiện pháp* là các pháp lành mà con người cần tu tập để gây thiện duyên, sửa trị thân tâm cho thanh sạch để chứng các quả vị Phật. Thuộc về Thiện pháp gồm có các lý thuyết như: *Bát chính đạo* là tám con đường tu hành chân chính nếu ai theo sẽ diệt trừ được ác pháp do thân, khẩu, ý tạo ra. Cụ thể: *Chính kiến*, *Chính nghiệp*, *Chính mạng* sẽ diệt trừ các ác pháp về thân; *Chính ngữ* diệt trừ ác pháp về khẩu; *Chính tư duy*, *Chính tinh tiến*, *Chính định*, *Chính niệm* sẽ diệt trừ các ác pháp về ý. Cùng với *Bát nhân* là tám điều nhân nhĩn để vượt qua những thử thách trong xử thế và trong tu tập: *Nhĩn năng* xử thế là giữ cách xử sự với đời; *Nhĩn giới* là giữ nghiêm giới luật; *Nhĩn hương lân* là giữ hoà khí đối với cộng đồng làng xóm; *Nhĩn phụ mẫu* là giữ đức kính trọng hiếu thảo với cha mẹ; *Nhĩn tâm* là giữ lòng an bình; *Nhĩn tính* là giữ cho tính tình điềm đạm; *Nhĩn đức* là giữ cho đức độ hoà nhã; *Nhĩn thành* là giữ thành tâm, thành tín (Ban Trị sự Trung ương Giáo hội Phật giáo Hòa Hảo, 2020: 49).

Ngoài ra, trong cuộc sống hằng ngày, tín đồ Phật giáo Hòa Hảo luôn thực hiện tám lời khuyên bốn đạo của Đức Huỳnh Phú Sổ, xem đó như giới luật của đạo, cụ thể: *Điều thứ nhất*: ta chẳng nên uống rượu, cờ bạc, á phiện, chơi bài đàng điếm, phải giữ cho tròn luân lý tam cương, ngũ thường. *Điều thứ nhì*: ta chẳng nên lười biếng, phải cần kiệm, sốt sắng, lo làm ăn và lo tu hiền chơn chất, chẳng nên gây gỗ lẫn nhau, hãy tha thứ tội lỗi cho nhau trong lúc nóng giận. *Điều thứ ba*: ta chẳng nên ăn xài, chung diện và lợi dụng tiền tài mà đành quên nhân nghĩa, đạo lý, đây ích kỷ xu phụng kẻ giàu sang, phụ người nghèo khó. *Điều thứ tư*: ta chẳng nên kêu Trời, Phật, thần thánh mà sai hoặc nguyên rủa vì thần thánh không can phạm đến ta. *Điều thứ năm*: ta chẳng nên ăn thịt trâu, chó, bò, không nên sát sanh hại vật mà cúng thần thánh vì thần thánh không bao giờ dùng hối lộ, nếu ta làm tội sẽ hưởng tội, còn những hạng ăn đồ cúng kiến mà làm hết bệnh là tà thần, nếu ta cúng kiến mãi chúng ăn quen rồi sẽ nhiều hại ta. *Điều thứ sáu*: ta không nên đốt giấy tiền vàng bạc, giấy quần áo mà tốn tiền vô lý, vì cõi Diêm Vương không bao giờ ăn hối lộ của ta, mà cũng không xài được nữa, phải để tiền lãng phí ấy mà tự cứu cho những người lỡ đường, đói rách, tàn tật. *Điều thứ bảy*: đứng trước mọi việc về sự đời hay đạo đức, ta phải suy xét cho minh lý rồi sẽ phán đoán việc ấy. *Điều thứ tám*:... ta phải thương yêu lẫn nhau như con một cha, dìu dắt lẫn nhau vào con đường đạo đức, nếu ai giữ được trong lành, trong sáng về nơi cõi Tây Phương an dưỡng mà học đạo cho hoàn toànặng trở lại cứu vớt chúng sinh. (Ban Trị sự Trung ương Giáo hội Phật giáo Hòa Hảo, 2024: 223-225).

Chính từ những giáo lý, giáo luật, lễ nghi mà tín đồ PGHH đã thấm nhuần tư tưởng đạo đức từ bi, bác ái, tương thân, tương ái, để rồi chuyển hóa vào cuộc sống với tinh thần sống tốt đời đẹp đạo. Họ coi đạo đức tôn giáo là chuẩn mực đạo đức làm người, bởi có làm người tốt mới thành tín đồ tốt và từ đó góp phần ổn định xã hội. Rõ ràng, trên tinh thần cơ bản trong giáo lý, giáo luật của PGHH đề cao đạo lý làm người, cùng với việc thực hiện công tác từ thiện xã hội, đây là cốt lõi trong giáo dục và định hướng và hoàn thiện nhân cách con người. Đặc biệt, trong bối cảnh hiện nay khi mà nhiều giá trị, hệ giá trị tốt đang bị đảo lộn, nên việc đề cao đạo lý làm người của PGHH vô cùng thiết thực.

4. Sự tương đồng giữa một số giá trị của Phật giáo Hòa Hảo với hệ giá trị con người Việt Nam hiện nay

Như trên đã trình bày, chuẩn mực con người phải gắn liền với hệ giá trị gia đình và phát triển trên nền tảng hệ giá trị dân tộc, quốc gia. Do đó, ngày 24/6/2021, Ban Bí thư ban hành Chỉ thị số 06-CT/TW về *Tăng cường sự lãnh đạo của Đảng đối với công tác xây dựng gia đình trong tình hình mới*. Chỉ thị nêu rõ: “Gia đình là tế bào của xã hội, nơi duy trì nòi giống, môi trường lưu giữ, giáo dục, trao truyền các giá trị văn hóa dân tộc cho các thành viên trong gia đình. Xây dựng gia đình hạnh phúc chính là tạo nền tảng để xây dựng xã hội hạnh phúc, là vấn đề hết sức hệ trọng của dân tộc ta. Công tác xây dựng gia đình vừa là mục tiêu, vừa là động lực của sự phát triển bền vững đất nước” (Ban Bí thư, 2025). Như vậy, gia đình chính là môi trường văn hóa đầu tiên mà ở đó mỗi cá nhân từ khi chào đời và suốt quá trình trưởng thành liên tục tiếp xúc với các chuẩn mực đạo đức từ cha mẹ, ông bà và những người thân. Chính lối sống đề cao trách nhiệm, nghĩa tình, đức hy sinh, tính bản thiện, sự quan tâm tới mọi người và nhân cách cao thượng của ông bà, mẹ cha có ảnh hưởng sâu sắc đến sự hình thành và phát triển nhân cách của con trẻ. Cho dù là gia đình truyền thống hay hiện đại thì việc xây dựng, gìn giữ giá trị truyền thống cơ bản vẫn là quan trọng, đó là *đạo Hiếu* (uống nước nhớ nguồn) hay thờ cúng tổ tiên là giá trị văn hóa truyền thống căn bản trong gia đình Việt Nam. Đạo hiếu ở Việt Nam mang ý nghĩa “bồn phận, trách nhiệm làm con phải có hiếu - yêu thương, phụng dưỡng, kính trọng, chăm sóc, thờ phụng cha mẹ, ông bà tổ tiên” (Nguyễn Hữu Trung, 2023) - đó là truyền thống của dân tộc Việt Nam.

Trên tinh thần của Đảng, xây dựng con người Việt Nam thời kỳ Đổi mới là phải kết hợp nhuần nhuyễn giữa giá trị truyền thống với giá trị thời đại, được thể hiện qua 8 giá trị: *Yêu nước, đoàn kết, tự cường, nghĩa tình, trung thực, trách nhiệm, kỷ cương, sáng tạo*. Những giá trị này được soi chiếu với hai giá trị của PGHH là *giá trị luân lý, đạo đức* và *giá trị nhân từ* có nhiều điểm giống nhau, cùng tương hỗ cho nhau, làm giàu những giá trị chân - thiện - mỹ trong thời kỳ Đổi mới.

4.1. Giá trị luân lý, đạo đức của Phật giáo Hòa Hảo ảnh hưởng đến thay đổi nhận thức con người, nâng cao hệ giá trị con người Việt Nam

Giá trị luân lý và đạo đức ảnh hưởng đến thay đổi nhận thức, điều chỉnh hành vi con người được thể hiện rõ nét qua việc giáo dục trong gia đình. Các giá trị *yêu nước, đoàn kết, tự cường, nghĩa tình, trung thực, trách nhiệm, kỷ cương, sáng tạo* cùng hiện diện trong nhận thức, hành động của mỗi con người Việt Nam.

Trước hết là tinh thần yêu nước, đoàn kết, tự cường, tình nghĩa của nhân dân được hình thành trong lịch sử và cho đến nay, soi chiếu với giá trị luân lý, đạo đức của PGHH ta thấy có nhiều điểm phù hợp, tương đồng. Hay nói cách khác những giá trị đó đã ảnh hưởng qua lại lẫn nhau, hun đúc, bồi đắp và góp phần nâng tầm hệ giá trị con người hiện nay. Bởi trước khi là người tín đồ Hòa Hảo, họ đã là người Việt Nam. Sống trong đất nước hòa bình như ngày hôm nay là nhờ công lao to lớn của các bậc tiền bối, cha ông đã tạo dựng lên bằng mồ hôi và nước mắt mà Đức Huỳnh Giáo chủ đã khẳng định: “Bắc Nam một dải san hà; Mồ hôi giọt máu ông cha tài bồi” (Ban Phổ thông Giáo lý Trung ương, 1965: 479).

Trong mỗi một gia đình Việt Nam hiện nay, kể cả gia đình theo tôn giáo hay không theo tôn giáo, hầu hết đều có bàn thờ tổ tiên, ông bà, cha mẹ (trừ các gia đình theo đạo Tin Lành). Theo đó, việc thực hiện các nghi lễ tang ma được coi trọng với mong muốn mọi điều tốt lành sẽ đến với người đã khuất (mồ yên, mồ đẹp) cũng như người sống được yên ổn. Đồng thời, thể hiện sự biết ơn đến tổ tiên, ông bà, cha mẹ. Tuy nhiên, có sự khác biệt về mong muốn

giữa các gia đình tôn giáo và gia đình không tôn giáo. Việc giáo dục đạo đức trong gia đình là quan trọng nhất đối với trẻ nhỏ, nhất là việc dạy bảo con cháu thực hiện các nghi lễ tôn giáo thường xuyên mới tạo được nếp sống, từ đó tạo giá trị cơ bản về đạo đức trong văn hóa gia đình, xã hội. Số liệu điều tra cho thấy sự lựa chọn *giáo dục về niềm tin đạo đức* ở gia đình không tôn giáo là 82,2% và gia đình tôn giáo là 87,7%, cao hơn so với các lựa chọn khác như dạy cách giải quyết một cách ôn hòa hay đáng Thiên (là đối tượng Thiên mà các tôn giáo tôn thờ như Đức Phật, Chúa Giêsu hay Thần, Thánh, Ông Trời, Đức Huỳnh Giáo chủ...) (Viện Nghiên cứu Tôn giáo, 2018)... Điều đó cho thấy việc giáo dục niềm tin đạo đức dần hình thành các giá trị đạo đức cơ bản của mỗi thành viên trong gia đình.

Việc tu *tứ ân*, hành *hiếu nghĩa* cho thấy việc đề cao giá trị gốc của con người chính là tu dưỡng bản thân, thờ cúng gia tiên, gìn giữ hòa hiếu trong gia đình. Kết quả điều tra của Lê Ngọc Văn cho thấy, mức độ ưu tiên lựa chọn các giá trị trong đời sống nội tâm của gia đình Việt Nam hiện đại, có tỷ lệ ưu tiên lựa chọn cao nhất thuộc về giá trị “hiếu kính với tổ tiên” (95,2%) so với quan niệm “có con trai nối dõi tông đường” có tỷ lệ thấp hơn (25%). Đạo lý *uống nước nhớ nguồn* vẫn giữ nguyên giá trị và tiếp nối trong đời sống gia đình hiện nay (Lê Ngọc Văn, 2017). Đặc biệt, trong *Sám Giảng Thi Văn* của Đức Huỳnh Giáo chủ, ngoài việc khuyên chúng sinh tu hành, thực hiện Tứ ân, Ngài luôn luôn khuyên người Việt Nam chúng ta nên nhớ và trở về nguồn cội. Đền đáp trọn vẹn tứ ân, tín đồ đạt được những điều sau: “Vững vàng bất thoái công phu, Tứ ân đã trả chẳng còn tội cần” hay “Nào là luân lý tứ ân, Phải lo đền đáp xác thân mới còn”, đây là những nguyên tắc căn bản của đạo làm người để giúp con người đạt được đức hạnh, thành chính quả (Nguyễn Phước Tài và cộng sự, 2021: 66-67). Đặc biệt, Đức giáo chủ Huỳnh Phú Sổ khuyên răn tín đồ thực hiện tứ ân, trong đó ân tổ tiên cha mẹ là ân nghĩa đầu tiên, ông cho rằng: “Thiên kinh vạn điển, hiếu nghĩa vi tiên” (được hiểu là muôn vạn kinh sách đều lấy chữ hiếu làm đầu) (Ban Phổ thông Giáo lý Trung ương 1965: 154) và mỗi tín đồ PGHH cần phải thực hành trong đời: “Tu thân thiện tín phải chuyên cần. Lục tự Di Đà giữ Tứ Ân” (Ban Phổ thông Giáo lý Trung ương, 1965: 460).

4.2. Giá trị nhân từ của Phật giáo Hòa Hảo và hệ giá trị con người Việt Nam cùng hướng tới Chân - Thiện - Mỹ

Giá trị nhân từ khích lệ tinh thần từ bi hỷ xả, yêu thương con người được thể hiện rõ nét qua việc làm từ thiện xã hội của các tín đồ PGHH. Trong Sám giảng giáo lý của Đức Huỳnh Giáo chủ dạy về *Khuyến thiện* rằng, nếu muốn làm tròn Nhân - Đạo, người tín đồ phải giữ vẹn Tứ ân, nhưng trước hết phải chừa Thập ác. Giáo chủ khuyên răn tín đồ nếu muốn tu thân, trước hết phải dẹp bỏ tính tham lam, ích kỷ, đố kỵ, mà cần đóng góp xây dựng quê hương xứ sở giàu mạnh (Ban Trị sự Trung ương Giáo hội Phật giáo Hòa Hảo, 2024). Rõ ràng, giá trị nhân từ của PGHH đã thể hiện được giá trị *nhĩnà tình, trung thực, trách nhiệm, kỷ cương và sáng tạo* của mỗi con người Việt Nam trong cuộc sống hiện tại thông qua các hoạt động thiện nguyện đối với cộng đồng, hướng tới Chân - Thiện - Mỹ.

Trước hết, với trách nhiệm của mỗi tín đồ đối với quê hương đất nước, là phải bảo vệ đất nước, xây dựng quê hương ngày một phát triển, bởi “Cùng chung một giọt máu đào, phen này hiệp sức nâng cao nước nhà” (Ban Phổ thông Giáo lý Trung ương, 1965: 482). Đặc biệt, khi đất nước hòa bình, non sông thống nhất một dải, mỗi tín đồ phải trở về vị trí tu thân để trả tứ ân và giải thoát: “Đền xong nợ nước thù nhà, thiện môn trở gót Phật Đà nam mô” (Ban Phổ thông Giáo lý Trung ương, 1965: 491).

Trong Hiến chương các nhiệm kỳ của PGHH có quy định về hoạt động từ thiện xã hội. Hiến chương sửa đổi của Giáo hội Phật giáo Hòa Hảo (2024-2029), trong Điều 37, chương VI

quy định “Hoạt động từ thiện xã hội của tín đồ và các tổ chức hợp pháp của đạo được khuyến khích và tạo điều kiện trong khuôn khổ chính sách, pháp luật của nhà nước” (Giáo hội Phật giáo Hòa Hảo, Ban Trị sự Trung ương, 2025). Ví dụ, trong Nội quy hoạt động của Ban Từ thiện - Xã hội, Ban Trị sự Trung ương Giáo hội Phật giáo Hòa Hảo (2019-2024) tại Điều 1, đã khẳng định: “Ban Từ thiện - Xã hội trực thuộc Ban Trị sự Trung ương Giáo hội Phật giáo Hòa Hảo là ban chuyên ngành có chức năng, nhiệm vụ tích cực cứu giúp người nguy khổ, tương trợ trong quan, hôn, tang, tể và hoạt động từ thiện hữu ích cho xã hội, cho nhân sinh” và Điều 8 đã quy định: “Mọi hoạt động của Ban Từ thiện - Xã hội phải đúng theo tôn chỉ giáo lý, Hiến chương giáo hội, Nội quy hoạt động của Ban và phù hợp với chính sách pháp luật của nhà nước” (Giáo hội Phật giáo Hòa Hảo, Ban Trị sự Trung ương, 2020)). Như vậy, hoạt động từ thiện xã hội của Phật giáo Hòa Hảo chính là hạnh tu của người tín đồ, đồng thời cũng chính là đem lại lợi ích cho xã hội, cho chúng sinh, tích cực hỗ trợ, cứu giúp người có hoàn cảnh khó khăn, những người yếu thế trong xã hội và tương trợ trong quan, hôn, tang, tể. Đó cũng chính là mục đích mà bất kỳ tôn giáo nào cũng hướng đến. Đặc biệt, PGHH có mô hình xe cứu thương (miễn phí tiền phương tiện đi - về, ăn, ở) để phục vụ đưa - đón các bệnh nhân cấp cứu tại các bệnh viện ở Tp. Hồ Chí Minh và các thành phố lớn khác. Đối tượng được cứu giúp không phân biệt tôn giáo, thành phần. Trong tỉnh An Giang có 186 xe cứu thương miễn phí do cộng đồng tín đồ PGHH ở An Giang tự mua hoặc đóng góp để mua. Một hình thức khác của PGHH là xây dựng nhiều cơ sở từ thiện, như: “Bếp ăn tình thương” phục vụ bệnh nhân và người thân của bệnh nhân tại các bệnh viện cấp tỉnh, cấp huyện ở An Giang; hay “tổ thuốc nam” góp phần vào công tác chăm sóc sức khỏe nhân dân ở địa phương; “Bếp ăn khuyến học” tại các trường học để phục vụ học sinh nghèo,... (Nguyễn Văn Đới, 2022: 99-102).

Tín đồ, chức việc của PGHH tham gia các hoạt động từ thiện xã hội hướng tới đa dạng đối tượng, không có sự phân biệt những người theo đạo với những người không theo đạo đã thể hiện giá trị nhân từ, hướng thiện. Thông qua công tác cứu trợ đột xuất hay thường xuyên mà nhiều người thoát cảnh đói nghèo, vươn lên xây dựng đời sống ấm no; nhiều người làm lỡ được cứu vớt, làm lại cuộc đời; nhiều trẻ em được đến trường; nhiều bệnh nhân được chăm sóc, chữa lành... Đặc biệt, trong đại dịch Covid-19 vừa qua, các tôn giáo, trong đó có PGHH đã tham gia tích cực vào việc phòng, chống và cứu trợ, hỗ trợ cho người dân trong vùng dịch bệnh, cũng như hướng dẫn các tín đồ thực hiện tuân thủ mọi quy định của Nhà nước trong việc chống dịch, thực hành tôn giáo tại gia đình để đảm bảo giãn cách xã hội trong mùa dịch bệnh. Theo thống kê của Ủy ban Trung ương Mặt trận Tổ quốc Việt Nam, PGHH đã đóng góp trong đại dịch Covid-19, cụ thể: *Ủng hộ Quỹ Phòng, chống Covid-19 và Quỹ Vắc-xin Phòng, chống Covid-19*: Tính đến ngày 16/8/2021 tổng số tiền Phật giáo Hòa Hảo ủng hộ Quỹ phòng, chống Covid-19 và Quỹ Vắc-xin Quốc gia là: 34.405.150.000đ. Tổng giá trị hàng hóa, nhu yếu phẩm, trang thiết bị y tế Phật giáo Hòa Hảo quyên góp ủng hộ phòng, chống Covid-19 lên tới: 8.572.250.000 đ, trong đó: ủng hộ các hàng hóa thực phẩm, nhu yếu phẩm tiếp sức TP. Hồ Chí Minh và Bình Dương với tổng giá trị: 8.189.000.000 đ. Ủng hộ các hàng hóa thực phẩm, nhu yếu phẩm các chốt kiểm dịch và đồn biên phòng với tổng giá trị: 383.250.000đ (Ủy ban Trung ương Mặt trận Tổ quốc Việt Nam, 2021).

Theo số liệu của Ban Trị sự Trung ương Giáo hội PGHH, tổng số kinh phí quy thành tiền từ các hoạt động từ thiện - xã hội và nhân đạo như bếp ăn, phòng đông y, xe cứu thương, làm cầu, đường, xây nhà,... trong nhiệm kỳ V (2019-2024) có giá trị là 2.446.153.106.000 đ. (Giáo hội Phật giáo Hòa Hảo, Ban Trị sự Trung ương, 2024).

Những nhân lực, vật lực, tài lực đáng kể trên được huy động từ việc tự sản xuất của các cơ sở thờ tự; sự đóng góp tự nguyện, lòng hảo tâm của các tín đồ không chỉ nội bộ tôn giáo, mà còn từ các tôn giáo khác, các tổ chức, các cá nhân trong và ngoài nước. Đây là những yếu tố góp phần vào việc xã hội hóa các hoạt động y tế, giáo dục, giải quyết các vấn đề xã hội của Nhà nước, tạo ra những giá trị chân - thiện - mỹ trong đời sống xã hội.

5. Kết luận

Mọi tôn giáo đều coi trọng việc tu thân dưỡng tính, tu dưỡng đạo đức ngay từ khi mới khai đạo. Bởi trau dồi đạo đức sẽ là những tiêu chuẩn để lựa chọn tín đồ mà khi mới bước chân vào tu tập. Tinh thần tương thân tương ái, chia sẻ ngọt bùi,... đã được PGHH khuyến khích và lan tỏa. Bất cứ một tôn giáo nào cũng đều dạy con người hướng thiện, làm thiện tránh dữ và đều có những giáo lý căn bản giáo dục tình thương yêu giữa con người với con người trong xã hội và giữa con người với thế giới tự nhiên. Những giáo lý đó đã trở thành những giá trị căn bản của tôn giáo được thể hiện ở các giá trị, trong đó có *giá trị luân lý và đạo đức* và *giá trị nhân từ* mang tính nổi trội hơn.

Những triết lý này đều rất gần gũi với văn hóa đạo đức, có những nét tương đồng với các quy tắc, chuẩn mực của nền đạo đức ở bất kỳ một xã hội nào và PGHH là *tôn giáo của đạo lý làm người và uy tín cá nhân* (Đỗ Quang Hưng (cb), 2001: 331). Điều này có tác dụng tốt trong giáo dục, tuyên truyền và định hướng nhằm nâng cao ý thức tự giác, tự điều chỉnh hành vi, hành động và hoàn thiện nhân cách con người trong bối cảnh xã hội hiện nay, hướng đến xây dựng hệ giá trị, chuẩn mực con người trong thời kỳ Đổi mới. Tác giả Bùi Văn Hải cũng đã có những nhận xét khẳng định về giá trị của PGHH đóng góp thêm cho sự phong phú, đa dạng văn hóa, giá trị chuẩn mực văn hóa, lối sống của con người, như: *Đạo đức Phật giáo Hòa Hảo góp phần làm phong phú các quan niệm, chuẩn mực đạo đức xã hội* thông qua học Phật tu nhân. *Đạo đức Phật giáo Hòa Hảo góp phần ổn định đạo đức xã hội* thông qua những giáo luật, những điều răn của Giáo chủ Huỳnh Phú Sổ. *Đạo đức Phật giáo Hòa Hảo góp phần củng cố, duy trì phát huy giá trị đạo đức truyền thống của dân tộc* thông qua việc thực hành *tứ ân*, nhất là thờ cúng tổ tiên, thể hiện đạo lý truyền thống biết ơn tổ tiên, Tổ quốc của dân tộc Việt Nam (Bùi Văn Hải, 2014: 76-81).

Qua phân tích trên có thể thấy, rõ ràng giá trị luân lý và đạo đức cũng như giá trị nhân từ của PGHH đã xuất hiện trong các giá trị văn hóa truyền thống của dân tộc Việt Nam. Giá trị văn hóa truyền thống của dân tộc là những giá trị chuẩn mực thể hiện trong các phong tục, tập quán gia đình, trong đời sống, sinh hoạt văn hoá vật chất và tinh thần của các thành viên trong gia đình thông qua các hoạt động cụ thể trong cuộc sống. Đồng thời, thể hiện rõ đạo lý làm người của mỗi thành viên trong gia đình, dòng họ, làng xã, quốc gia với những ứng xử có tính nhân văn, tình người với môi trường xung quanh. Thông qua việc thực hành các hoạt động tôn giáo tại gia đình và tại cộng đồng cùng nhau, tạo sự gắn kết các thành viên trong gia đình, làm gương cho con cháu noi theo, nhất là con trẻ - thế hệ tương lai của đất nước. Điều đó cũng phần nào định hình nhân cách, chuẩn mực con người Việt Nam hiện nay.

Tài liệu tham khảo

Ban Bí thư. (2025). Chỉ thị số 06-CT/TW ngày 24/6/2021 của Ban Bí thư về tăng cường sự lãnh đạo của Đảng đối với công tác xây dựng gia đình trong tình hình mới. <https://tulieuvankien.dangcongsan.vn/he-thong-van-ban/van-ban-cua-dang/chi-thi-so-06-cttw-ngay-2462021-cua-ban-bi-thu-ve-tang-cuong-su-lanh-dao-cua-dang-doi-voi-cong-tac-xay-dung-gia-7537>

Ban Phổ thông Giáo lý Trung ương. (1965). *Sám giảng thi văn giáo lý - toàn bộ của Đức Huỳnh giáo chủ*. Thánh địa Hòa Hảo, An Giang.

- Ban Trị sự Trung ương Phật giáo Hòa Hảo, Huỳnh Phú Sổ. (2020). *Thi văn giáo lý Phật giáo Hòa Hảo của Đức Huỳnh Giáo chủ*. Nxb. Tôn giáo.
- Ban Trị sự Trung ương Giáo hội Phật giáo Hòa Hảo. (2024). *Sấm giảng giáo lý Phật giáo Hòa Hảo của Đức Huỳnh Giáo chủ* (tái bản lần thứ mười hai). Nxb. Tôn giáo.
- Bùi Văn Hải. (2014). *Phật giáo Hòa Hảo - lịch sử và những vấn đề hiện nay*. [Luận án tiến sĩ, Học viện Khoa học xã hội].
- Dật sĩ, Nguyễn Văn Hầu. (1972). *Thất sơn màu nhiệm*. Nxb. Từ Tâm.
- Đảng Cộng sản Việt Nam. (2006). *Văn kiện Đảng toàn tập*. t.51, t.55. Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật.
- Đảng Cộng sản Việt Nam. (2021). *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*. Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật.
- Đặng Thế Đại. (2018). *Tín ngưỡng nội sinh Việt Nam qua cái nhìn văn hóa học*. Nxb. Khoa học xã hội.
- Đỗ Quang Hưng. (Chủ biên - 2001). *Tôn giáo và mấy vấn đề tôn giáo Nam Bộ*. Nxb. Khoa học xã hội.
- Giáo hội Phật giáo Hòa Hảo, Ban Trị sự Trung ương. (2020). Nội quy hoạt động của Ban Từ thiện - Xã hội Ban Trị sự Trung ương. <https://phatgiaohoaahao.org.vn/news/?ID=2011&CatID=26>
- Giáo hội Phật giáo Hòa Hảo, Ban Trị sự Trung ương. (2024). *Báo cáo tổng kết hoạt động đạo sự nhiệm kỳ V (2019-2024) và định hướng chương trình đạo sự nhiệm kỳ VI (2024-2029)*. An Giang.
- Giáo hội Phật giáo Hòa Hảo, Ban Trị sự Trung ương. (2025). *Hiển chương sửa đổi của Giáo hội Phật giáo Hòa Hảo*. *Tạp chí Hương Sen*. Số 1.
- Lan Hương. (2022). *Hệ giá trị gia đình và chuẩn mực con người Việt Nam, hệ giá trị quốc gia, hệ giá trị văn hóa - yếu tố quan trọng để phát triển đất nước*. <https://vuthuvien.bvhttdl.gov.vn/he-gia-tri-gia-dinh-va-chuan-muc-con-nguoi-viet-nam-he-gia-tri-quoc-gia-he-gia-tri-van-hoa-yeu-to-quan-trong-de-phat-trien-dat-nuoc/>
- Lê Ngọc Vãn. (2017). Hệ giá trị gia đình Việt Nam: truyền thống và đổi mới. *Tạp chí Khoa học xã hội Việt Nam*. Số 11. <http://tapchikhxh.vass.gov.vn/he-gia-tri-gia-dinh-viet-nam-truyen-thong-va-doi-moi-n50123.html>
- Nguyễn Phước Tài. (2013). Mối quan hệ trong tư tưởng giáo lý của các tôn giáo từ Bửu Sơn Kỳ Hương, tứ Ân Hiếu Nghĩa đến Phật giáo Hòa Hảo. *Tạp chí Khoa học trường Đại học Cần Thơ*. Số 29.
- Nguyễn Phước Tài và cộng sự. (2021). Tư tưởng “tứ ân” trong một số tôn giáo bản địa ở Nam Bộ. *Tạp chí Khoa học xã hội*. Số 3.
- Nguyễn Hữu Trung. (2023). Vai trò của đạo hiếu trong giáo dục đạo đức gia đình Việt Nam hiện nay. <https://truongchinhtri.quangngai.gov.vn/i4205-vai-tro-cua-dao-hieu-trong-giao-duc-dao-duc-gia-dinh-viet-nam-hien-nay.aspx>
- Nguyễn Văn Đới. (2022). *Đời sống cộng đồng tín đồ Phật giáo Hòa Hảo ở An Giang hiện nay*. [Luận án Tiến sĩ, Học viện Khoa học xã hội].
- Nguyễn Văn Hầu. (Biên khảo, 1973). *Tác phẩm Nôm cổ sấm truyền Đức Phật Thầy Tây An*. Tổng Sơn xuất bản.
- Nguyễn Văn Hầu. (2017). *Nhận thức Phật giáo Hòa Hảo*. Nxb. Tôn giáo.
- Ủy ban Trung ương Mặt trận Tổ quốc Việt Nam. (2021). *Báo cáo của Trung ương Mặt trận Tổ quốc Việt Nam về tình hình các tôn giáo tham gia phòng, chống đại dịch Covid-19*. Tài liệu nội bộ.
- Viện Nghiên cứu Tôn giáo. (2015). *Phát huy giá trị của tôn giáo nhằm xây dựng và nâng cao đạo đức, lối sống con người Việt Nam hiện nay*. Báo cáo tổng hợp đề tài cấp Nhà nước do TS. Nguyễn Quốc Tuấn chủ nhiệm. Lưu tại Thư viện Viện Nghiên cứu Tôn giáo.
- Viện Nghiên cứu Tôn giáo. (2018). *Báo cáo kết quả xử lý dữ liệu khảo sát đề tài Hoạt động tín ngưỡng, tôn giáo trong gia đình Việt Nam hiện nay*. Đề tài độc lập cấp Bộ do TS. Nguyễn Quốc Tuấn làm chủ nhiệm. Lưu tại Thư viện Viện Nghiên cứu Tôn giáo.